

uniójának jövőbeli kilátásaira. Csakugyan lehetséges, hogy ez a szándék áll eme törekvés mögött.

A Balkán Bizottság őszintén reméli, hogy az az unió, amelyet a balkáni szövetségesek eddig ilyen sikeresen fenntartottak, és amelynek hathatós erejüket köszönhetik, mérhetetlenül megnövelve a tekintélyüket az európai koncertben, megőriztetik az eljövendő évek során.

A Bizottság tagjai úgy hiszik, hogy mindezekben a kérdésekben az ország majdnem egyöntetű véleményét fejezik ki.

Semmiben sem olyan egységes a brit közvélemény, mint a tartós alapokon nyugvó béke megkötése iránti óhajában. Ezt az állapotot csak a különböző szembenálló érdekek közötti méltányos kompromisszumokkal lehet biztosítani.

10. dokumentum

Megjegyzések a balkáni államokról,

1915. január (bizalmas)

(MS 951 c.28/5 Balkans 1913-1915)

Közvetlen veszélyek

Bulgária bizonytalan magatartása az antant kárára van: (a) indokot szolgáltat Románia és Görögország számára, hogy ne lépjenek be a háborúba, így nem lehet ezekre az államokra nyomást gyakorolni, hogy lépésekre sarkalljuk őket; (b) Szerbia rákényszerül, hogy csapatokat állomásoztasson a keleti határain és Macedóniában, ahol a vasutat száz yardonként őrszemek felügyelik; (c) elveszítjük azt a katonai előnyt, amelyet Bulgária közreműködésével lehetett volna megszerezni. A három jelenleg tétlen hadsereg létszáma meghaladja az 1.100.000 kiképzett főt.

Viszont még mindig fennáll az a veszély, hogy Bulgária a másik oldalon lép be a háborúba. A helyzet nem biztató. Tavaly november vége felé Szófiában széles körben úgy gondolták, hogy Bulgáriát bármelyik pillanatban rákényszeríthetik az Ausztriához való csatlakozásra. A szerb sikerek megszüntették ezt a nyomást, de hasonló helyzet gyorsan ismét kialakulhat.

A Macedóniában uralkodó állapotok állandó kísértést jelentenek Bulgáriának, hogy feleljen Ausztria azonnali nyomására, és megtámadja Szerbiát.

Olykor felmerül: Románia és Görögország a legjobb garanciája annak, hogy Bulgária ne támadja meg Szerbiát. Meglátásunk szerint nagyon is valószínű, hogy ha Bulgária végrehajt egy ilyen támadást, Görögország és Románia – amelyeknek semmilyen további igényük nincs Bulgáriával szemben – saját érdeküket szem előtt tartva fontolóra vennék a semlegesség fenntartását. Így a bolgár hadsereg bármelyik pillanatban szabadon együttműködhetne az osztrák hadsereggel, és igen hátrányos hatást gyakorolna az antant általános hadi helyzetére, mivel Berlint közvetlen összeköttetésbe helyezné Konstantinápolyval.

Jövöbéli veszélyek

Szem előtt tartva a jövőbéli béke érdekeit, bizonyosnak tűnik, hogy ezeket nem lehet biztosítani mindaddig, amíg Bulgária követelései teljesen kielégítetlenek maradnak, különösen Szerb Macedóniában, ahol Bulgária mindig képes lesz a számára kedvező mozgalom kialakítására.

Vitatott kérdés, hogy a macedóniai lakosság bolgár érzelmei rövid időn belül helyet adnának-e egy másik nemzeti érületnek. Az utóbbi 15 évben Macedóniában lefolytatott vizsgálataink arról győztek meg minket, hogy ez nem reális. Ez nem a vér vagy a nyelv, hanem politikai és egyházi rokonszenv kérdése. Ennek szembeütő bizonyítékát adja az a tény, hogy 1903 és 1908 között a görögök és szerbek által török segítséggel folytatott erőszakos üldözés sem használt, nem változtatta meg a parasztok rokonszenvét. Másik nyoma ennek, hogy a bolgárok mindig is készek voltak elfogadni az autonóm Macedónia létrehozását, abban bízva, hogy amennyiben a lakosság óhajait figyelembe veszik, akkor bolgár kormányzata lenne.

Macedóniában nincs olyan szerb mozgalom, amely mind erőben, mind kitartásban felvonná a versenyt az exarchista mozgalommal.³⁹

³⁹ A Porta 1870. február 28-án szultáni fermánban intézkedett az önálló bolgár exarchátus létrehozásáról. A szultáni rendelet értelmében minden olyan közösség, amelynek legalább kétharmada úgy nyilatkozik, elszakadhat a konstantinápolyi patriarchátus fennhatósága alól. Az irodalomban sokan ezt tekintik a macedóniai görög–bolgár vetélkedés (és a macedóniai kérdés) igazi kiindulópontjának. Bővebben lásd: *Szultáni fermán a Bolgár Exarchátus megalapításáról (1870. február 28.)*. Ford. és sajtó alá rendezte: Horváth Krisztián. Documenta Historica 35. Szeged 1998.

Számos vagyonos és befolyásos bolgárt Macedóniában mindez arra vezetett, hogy feláldozzák pozícióikat, elviseljék a hosszú börtönbüntetéseket, vagy hogy életüket viszonylagos szegénységben a szervezésnek szenteljék.

Szerb Macedóniával kapcsolatban a szerb tisztviselők elismerik, hogy komoly nehézséget okozott az utánpótlás biztosítása az iskolák személyzettel való ellátásához, amelyeknek a nagy többsége korábban bolgár volt.

A szerb hivatalnokok messzemenően alkalmatlan kormányzása, ami a brit és orosz konzulok figyelmét is felkeltette, főleg a lakosság elégedetlenségében érhető tetten.

Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy Macedóniát olyan uralom alatt hagyni, amely nem tükrözi a lakosság többségének kívánságát, ellenkezik a brit kormány deklarált, a nemzetiségi elvet illető szándékaival.

A fenti meglátásokat megerősíti a macedóniai lakosság nagy részének tömeges kivándorlása Bulgáriába és Görögországba.

Ezenfelül, ha a háború nem teljes mértékben sikeres a keleti hadszíntéren, fennáll a veszélye annak, hogy az összes balkáni államot érintő rendezetlen nemzetiségi kérdések újabb háborúhoz vezetnek. A teljes siker aligha biztosítható Bulgária együttműködése nélkül.

A megállapodás lehetősége

a) biztosítani Bulgária barátságos semlegességét, egyúttal szabaddá tenni Görögországot és Romániát katonai műveletek végrehajtására.

Néhányan úgy tartják, hogy a jelen bajai orvosolhatatlanok. A Romániában, Bulgáriában, Szerbiában és Görögországban eltöltött négy hónap után arra a következtetésre jutottunk, hogy ez nem igaz. Alább javasoljuk azokat a feltételeket, amelyek – miközben nem igazságtalanok Szerbiával szemben – azt a minimumot jelentik, amelynek értelmében Bulgária felsorakozna az antant oldalán, azaz, olyan barátságos semlegességet tanúsítana, mint amelyet Görögország is követ. Bulgária például kötelezhetné magát arra, hogy átengedje a Szerbiába tartó hadianyagot és csapatokat. Egy ilyen magatartás felszámolná azt a gátat, mely megakadályozza Romániát és Görögországot abban, hogy aktívan segítsenek az antantnak, és teljesen felszabadítsák Szerbia erőit. Úgy gondoljuk, Bulgária hozzájárulása ezen célok eléréséhez anélkül is biztosítható, hogy foglalkoz-

nánk Bulgária és Románia Dobrudzsa feletti vitájával, vagy Görögországgal Kaválát illetően.

Azt javasoljuk, hogy az antant kormányai a következő tényezők figyelembevételével tegyenek nyilatkozatot:

1. A tervezett megállapodást kívülről kell diktálni. Elég ésszerűtlen azt várni, hogy a balkáni államok rendezik a problémát kölcsönös koncessziók révén.
2. Angliának Franciaországgal és Oroszországgal egyenlő részt kell vállalnia a feltételek megszabásában. Az 1913-as eseményeknek köszönhetően Bulgáriában kevés bizalmat táplálnak Oroszország vagy Franciaország irányába.
3. A javasolt megállapodást pontosan kell megfogalmazniuk és nem túl homályosan.
4. A nyilatkozatot nagy vonalakban közölni kell a bolgár ellenzék vezetőivel.

Érdemes lenne a hármas antant szándékait az alábbiak mentén deklarálni, nevezetesen, hogy az antant győzelme esetén:

1. Szerbia megkapja Boszniát, Hercegovinát és kijut a tengerre Dalmáciában.
2. Szerbia ebben az esetben átadja Bulgáriának Macedónia azon területét, amelyet az 1912-es szerb–bolgár szerződés minimumként Bulgáriának biztosított.

b) Hogy rávegye Bulgáriát Törökország megtámadására.

E cél érdekében szükséges lehet Kavála kérdésével foglalkozni. Mindenesetre a tartós békés rendezés érdekében ez alapvető fontosságú. Ha Kavála átadásáról (a háború végén) dönteni kellene, akkor Szmirna [ma Izmir] ígéretével együtt kellene azt megtenni – feltéve, természetesen, hogy az antant győzedelmeskedik. A görög miniszterelnök Görögország fényes diplomáciai sikereként tüntethetné fel ezt az ügyletet a parlamentje előtt.

A Szerbiát érintő megfontolások

Azt mondják, Szerbia nem hajlandó területet átengedni. Erre azt mondhatjuk, Szerbiát nem fogják megkérni, hogy önként területi koncessziókat adjon, amit természetesen nem is várhatunk el tőle. A kormánya így abban a helyzetben lenne, hogy a szkuptsina⁴⁰ előtt azt

⁴⁰ Szerb népgyűlés, általában a szerb parlament elnevezése.

mondhatja, csupán az Oroszország és szövetségesei által szabott feltételeket fogadta el.

Szerbiában a bármely engedmény iránti erős ellenérzés abból az általános hitből táplálkozik, hogy a javasolt megállapodás pontos ígéreteket tartalmaz Bulgária számára anélkül, hogy hasonlóan pontos ígéreteket adna Szerbiának. Azonban számos szerb késznek mutatkozott elismerni, hogy az antanttól kicsikart ígéretetek Szerbia előnyére lesznek, és hogy megéri a Bulgáriának adandó ígéretekről megegyezni annak érdekében, hogy saját jövőjüket biztonságosabbá tegyék. Sok vezető szerb úgy érzi, sokkal közelebb áll Szerbia valódi hagyományaihoz, ha szemét az egyesült Szerbia tündöklésén tartja (ahogy M[onsieur] Pasics⁴¹ nemrégiben kiadott nyilatkozata mutatja), mintsem, hogy feláldozza ez utóbbit Macedónia egy részéért.

A fentebb javasolt szerb tengeri kijárat nem ütközik az Olaszország részéről komolyan kinyilvánított követelésekbe.

Széles körben úgy látják [Szerbiában], hogy jelentős engedményeket kell tenniük. Egy prominens külügyminisztériumi hivatalnok [például] azt közölte velünk bizalmasan, hogy a Tshib [Štip, Észak-Macedónia] és Kochana [Kočani] körzetek jelentik a minimumot, amelyet át kellene adni Bulgáriának.

Nem tagadják, hogy az antant érdekeire is tekintettel kell lenniük, mert Szerbiát kiirtották volna Oroszország segítségével nélkül, s az antant érdekeit nem szabad feláldozni Szerbiának bármely megállapodással szembeni ellenérzése miatt.

Úgy hírlik, hogy a szerb hadsereget elhidegítené az antant kilátásba helyezett nyomása, sőt valójában ez már be is következett. A legutóbbi győzelmek azt bizonyítják, hogy nem ez a helyzet. Mindenesetre olyan tervezet jelentené a legnagyobb szolgálatot a szerb hadseregnek, amely bevonja Romániát Szerbia megsegítésébe és elhárítja a Bulgária felőli veszélyt.

Kérdéses, hogy mindent összevetve az újoncozás Macedóniában Szerbia számára inkább a gyengeség vagy az erő forrása volt-e. Fontos, hogy azt az érzelmileg felfokozott vitát, amelyből oly sok volt az utóbbi időben Angliában – nevezetesen, hogy a háború alatt nem lehet egy szövetségest arra kérni, hogy bármilyen koncessziót adjon

⁴¹ Nikola Pašić (1845–1926) szerb politikus, a Szerb Radikális Párt vezetője, több alkalommal is Szerbia és 1918 után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság miniszterelnöke.

–, senki nem erőltette, de a szerbek sem hozták szóba beszélgetéseink során. A szerbek elismerik: a háború eme kritikus szakaszában az érzelmi megfontolásoknak helyet kell adniuk a gyakorlati szükség-szerűségeknek.

Szerbia érdekei az antant sikerével állnak szoros összefüggésben. A kérdést olykor csakugyan felteszik a szerbek: „Szerbiát miért szólítják fel arra, hogy engedményeket tegyen, amikor hasonló követelést nem fogalmaznak meg Görögország vagy Románia irányába?” A válasz az, hogy Bulgária csatlakozása elérhető Görögország és Románia kapcsolatainak érintése nélkül is. Ez csupán a katonai szükség-szerűség egyszerű kérdése.

Megfontolások Görögországról

A görög kormány ellenzi Szerb-Macedónia bármilyen átadását Bulgáriának. Nézete szerint ez megerősítené Bulgáriát anélkül, hogy Görögországot egyenlő módon megerősítenék. A balkáni államok közül Görögország az egyetlen, amely hajthatatlanul ragaszkodik a bukaresti szerződéshez, melyet az egyensúly elvének gondos őrzőjének tekint. Sőt szemére is hányta Romániának, amiért az egyetlen Szerbia hajlandóságával, hogy átadjon területet, és amiért a [bukares-ti] szerződést [azok] már meghaladottnak tekintik.

Tiltakozása eddig a pontig még megalapozott is, hisz Görögország maga még semmilyen garanciát nem szerzett további expanziója érdekében. Tiltakozása ebben a vonatkozásban hasonló Szerbiához és Romániához, de a politikáját nem azok a nagy távlatok irányítják, mint Szerbiáét. Jelenleg visszalépés tapasztalható attól a korábbi elképzeléstől, hogy a kisázsiai görögöket egyesítsék a „Megale Hellas”-ba [sic!], ami főleg a legutóbbi háborúk áldozatainak tulajdonítható. Az ázsiai görögök kérdésére olyan problémaként tekintenek, amelynek a megoldásához újabb háború szükséges. A mostani lehetőséget „túl korainak” tekintik. Konstantin király egy közeli jövőben kitörő megfelelőbb háború iránti reményét fejezte ki. A görög politikusok látóköre jelenleg az aktuális határaikon belüli balkáni államokra korlátozódik, és minthogy így állnak a dolgok, természetes, hogy úgy tekintenek bármelyik terület átadására, mint ami magában rejtje Bulgária túlságos megerősödésének kockázatát. A balkáni államok lehetséges jövőjét tekintve fel kell ismerni, hogy

Szerbiának talán van 10.000.000 lakosa,⁴² Romániának 10.000.000, Görögországnak 8.000.000 és Bulgáriának csupán 5.000.000. Mégis M[onsieur]. Venizélosz⁴³ azt állítja, hogy az engedményekkel szembeni ellenkezése a számok egyensúlyán alapszik.

A Monasztir bolgár megszállásából fakadó azonnali stratégiai veszélyt illetően [azt mondhatjuk] a jelenlegi szerb megszállás folytatása sem biztos, hogy kevesebb veszéllyel járna. Ameddig Szerbia Monasztirban marad, oka lesz Szaloniki után sóvárognia. A balkáni szövetségek rövid életűek. Már most súrlódások vannak Görögország és Szerbia között. Bármikor megeshet, hogy Szerbia és Bulgária szövetségre lép egymással Görögország ellen Szaloniki és Kavála megszerzése érdekében. A legmagasabb pozícióban lévő görögök már fontolgatják ezt a lehetőséget.

Görögország esetében általánosan elterjedt nézet, hogy függetlenül attól, hogy segítséget nyújt-e az antantnak vagy sem, a Bulgáriával közös jelenlegi határait el fogják ismerni. Ennélfogva nincs oka a Bulgária és közte lévő nézeteltérést orvosolni, míg a feszültség fenntartása okot szolgáltat neki a háborúból való kimaradásra.

A balkáni egység problémájának valódi megoldása, legalábbis ami Görögországot illeti, úgy tűnik, Görögország Balkán-félszigeten kívüli expanziójának bátorításában és konkrét kis-ázsiai területi szerzemények ígérétében rejlik. A görög kormány ellenkezése, ahogy M.[onsieur] Venizélosz is beismeri, azon a feltevésen alapult, hogy a területi problémák csak az európai területekre korlátozódnak. Elengedhetetlen tényező a végső balkáni egységet megcélzó tervzetben a görög igények elismerése és meghatározása Ázsiában. M.[onsieur] Venizélosz bizalmas körben világosan kijelentette, hogy a szerb koncessziókkal szembeni tiltakozásának oka a bolgár katonai fölénytől és főként a népességtől való félelem. Azt mondta, ha Trákiát nem adják át Bulgáriának, akkor nincs kifogása a Szerb Macedóniában adott szerb koncessziók ellen. Amennyiben viszont Görögországot biztosítják gyarapodásáról Ázsiában, akkor a bolgár területi növekedéseket is más fényben látná Szerb-Macedóniában és Trákiában.

⁴² Szerbia lakossága 1914-ben 4,6 millió körüli volt.

⁴³ Elefthérios Venizélosz (1864–1936) görög politikus, több ízben Görögország miniszterelnöke.

A görög követelések a szmirnai vilajetben nem ütköznek Olaszország érdekeivel, amelyek Adaliára [ma Antalya] és a Dodekanészoszra vonatkoznak.

A Bulgáriára vonatkozó megfontolások

Állítólag Bulgária nem fogadná el ezeket a javaslatokat. Igaz, hogy a Radoszslavov-kormány⁴⁴ osztrákbarátként lépett hivatalba, és a királyra is osztrákszimpatizánsként tekintenek. Azonban a kormány helyzete nagyon bizonytalan, csupán 15 fős többségen nyugszik. Könnyen lehet, hogy parlamenti választások nélkül is felválthatja egy ellenzéki vagy koalíciós kormány.

Az országban az antant politikáját támogató elemek igen erősek. Különösen erős a felszabadítóként számon tartott Oroszország és [az ország] későbbi védnöke, Anglia iránt érzett szimpátia a lakosság körében. Az ellenzéki „blokk” jól szervezett, több magas rangú tagja van, mint a kormánypártnak. Az egyetlen gyengesége a fáradhatatlanul antantbarát politikát pártoló ellenzéknek, hogy nem tud semmilyen pontos területi kompenzációs előnyre rámutatni, amely egy ilyen politika folyamánya lehetne. Ha hivatkozni tudna az 1912-es szerződésben meghatározott vonalra, akkor biztosra vehető, hogy a kormány lépéskényszerbe kerülne. Nincs bizonyíték a Bulgária és Ausztria közötti végleges elköteleződésre, sőt éppen ellenkezőleg, M. Radoszslavov hangsúlyozottan nyitva hagyta a lehetőségét az oldaldváltásnak.

Fontos felismernünk, hogy a közvéleményre nagy hatással voltak a tavalyi események, amikor Bulgáriát (saját hibájának köszönhetően vagy sem) négy ellenség támadta meg egyszerre. Ekkor a londoni egyezmény, a szentpétervári jegyzőkönyvek és az 1912-es szerbekkel kötött szerződés [előírásait] megszegették. Általában hisznek a diplomáciai egyeztetésekben, és úgy érzik, Bulgária jogos követelései magukban foglalják a jelenlegi területének négy határon történő kibővítését. Természetesen a bolgárokkal folytatott tárgyalásaink során igyekeztünk csökkenteni ezt a követelést a végsőkéig, és az előterjesztett javaslataink jelentik a minimumot, amellyel biztosítani lehet Bulgária csatlakozását.

⁴⁴ Vaszil Radoszslavov (1854–1929) bolgár liberális politikus, 1913. július 17. és 1918. június 21. között Bulgária miniszterelnöke.

A fő ellenvetések

A fő ellenvetések, amelyeket az antant feltételeinek deklarálásának eljárásával és a konkrét ígéretekkel szemben felhozhatunk:

1. Szerbiát elcsüggesztheti, vagy akár ki is egyezhet Ausztriával, és Görögország megtagadhatja a katonai segítséget, amikor erre felszólítják.

Eme ellenvetés megalapozottságának az igazi próbája nem az, amit egy miniszterelnök mond akkor, amikor kitart a lehető legjobb [elérhető] feltételek mellett, hanem azok a kijelentések, amelyeket a saját népéhez intéz. A pontokat, amelyeket egy ilyen nyilatkozatban meg lehet tenni, már fentebb jeleztük a Szerbiára és Görögországra vonatkozó megjegyzéseinknél.

2. Abszurdítás olyan területeket ígérni, amelyeket még nem szereztünk meg.

Ez az ellenvetés már érvényét veszítette, hiszen Szerbiának és Bulgáriának is területi ígéreteket tettünk. Németország és Ausztria már tettek konkrét ígéreteket, és ezekre nem tekintettek abszurdumként, lévén megértették ezek feltételes voltát.

3. A deklaráció lehet, hogy nem biztosítja azonnal Bulgária csatlakozását.

Ezt a kifogást fel lehet vetni békeidőben, azonban súlyos kérdések forognak kockán: a legfontosabb tényezők a háború folytatása szempontjából, amelyek szükségessé teszik, hogy némi kockázatot vállaljunk. A jelen helyzet igen veszélyes, és az a kérdés, hogy hogyan tudjuk kiegyensúlyozni az egyik kockázatot a másikkal.

N. Buxton

C. R. Buxton

11. dokumentum

J. D. Bourchier memoranduma N. Buxtonnak, bizalmas, 1916. január, Bukarest

(MS 951 c.1/12 Special Correspondence, J. D. Bourchier 1909–1920)

Számos jele van annak, hogy Törökország és Bulgária már kimerült a háborúban. Egyik esetben sem szabad figyelmen kívül hagyni ezeket a tüneteket. Törökország esetében nincs lehetőség a politikai